

ВАЗОРАТИ МАОРИФИ ХАЛҚИ РСС ТОЧИКИСТОН
УНИВЕРСИТЕТИ ДАВЛАТИИ ТОЧИКИСТОН
ба номи ДҶМ

Р. Х. ДОДИХУДОЕВ

ДАСТУРИ МУХТАСАРИ
ТАЪРИХИ
ЗАБОНИ ТОЧИКӢ

ДУШАНБЕ — 1978

ВАЗОРАТИ МАОРИФИ ХАЛҚИ РСС ТОҶИКИСТОН
УНИВЕРСИТЕТИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ В.И.ЛЕНИН

Р.Х. ДОДИХУДОЕВ

ДАСТУРИ МУХТАСАРИ ТАЪРИХИ ЗАБОНИ
ТОҶИКИ

(Д а с т у р и т а ъ л и м и)

Душанбе - 1978

П Е Ш Г У Ф Т О Р

Дастуре, ки пешкаши хонандагони мухтарам мегардад, аз рӯи программаи курси таърихи забони тоҷикӣ тартиб дода шудааст. Дар ин дастур (тафсири мухтасари грамматикӣ порсии қадим, порсии миёна, маълумоти кӯтоҳе дар бораи забони дарӣ ва намунаи матнҳои се давраи таърихи забонҳои эронӣ оварда мешавад. Пас аз ҳар як матн феҳристи калимаҳои ибораҳои бо тафсиру тарҷума оварда мешавад.

Матни порсии қадим танҳо дар шакли транскрипция, матни порсии миёна дар системаи хати паҳлавӣ ва порчаҳои "Шохнома" дар хати арабӣ оварда шудаанд.

Дар ин дастур ихтисороти маъмули эроншиносии истеъмоли мешаванд.

Баъд аз тафсири грамматикӣ мухтасар матне аз ҳар давра ва пас аз он рӯйхати калимаҳои он бо тафсиру тавзеҳоти лозимӣ оварда мешавад.

Матни порсии қадим сутуни якуми матни Бағистон аст, ки аломаташ ДВ / *Darius, Behistun* / мебошад.

Матни порсии миёна аз "Қорномаи Ардашери Бобакон" интихоб шуда ду боби аввалро дар бар мегирад. Рӯйхати калимаҳои ин қисм ба хати паҳлавӣ оварда, баъд транскрипция ва сонӣ шакли тоҷикӣ-форсии онҳо дода мешавад.

Порчаҳои "Шохнома" аз ҷилди аввал ва сеими ҷоми Москва гирифта шудаанд ва дар ин қисм танҳо калимаҳои таърихан маҳдудшуда ё тамоман аз истеъмолибаромада маънидод мешаванд. Дар таҳлили тафсири ин қисми дастур аз фарҳангҳои змӯи тоҷикӣ-форсӣ истифода бурдан лозим меояд.

Дар иншои дастур аз таҷқиқот, китоби дарсӣ ва луғатҳои зерин истифода шудааст:

1. Р. Х. Додихудоев. Луғати ҳетерограммаҳои паҳлавӣ. Душанбе, 1969.
2. А. Каримов. Изменение основ и система склонения в древнеперсидском языке. "Сборник статей по памирским языкам и истории таджикского языка". Душанбе, 1963, стр. 63-84.
3. А. Каримов. Предлог *pat* в среднеперсидском языке. "ИСИНА", № 67. М., 1963.

4. А. Каримов. Предлог *hač* в среднеперсидском языке. "КСИНА", № 68. М., 1963.
5. А. Каримов. Масдархри дубахраи забони тоҷикӣ. "Мақтаби совети", № 5, Душанбе, 1973.
6. Опыт историко-типологического исследования иранских языков, т. I-2, М., 1975.
7. И. М. Оранский. Введение в иранскую филологию. М., 1960.
8. И. М. Оранский. Иранские языки. М., 1963.
9. В. С. Расторгуева. Среднеперсидский язык. М., 1966.
10. فرهنگ ازواشنهای پهلوی: تالیف دکتر محمد باقر مشکور طهران ۱۳۲۷
11. W. Beaudenstein, M. Mayrhofer, *Handbuch des Altpersisch*. Wiesbaden, 1964.
12. P. Hogn. *Grundriss der Neupersischen Etymologie*. Strassb., 1893.
13. R. Q. Kent. *Oed Peravian*. New Haven, 1953.
14. J. N. Mackenzie. *A Concise Pahlavi Dictionary*. London, 1971.
15. H. S. Nyberg. *A Manual of Pahlavi*. 2. ed. Part 1-2. Wiesbaden, 1964. ۲۷.

М У Қ А Д Д И М А

Забонҳои ҳрзираи адабии тоҷик, форсӣ ва дариӣ Афғонистон забонҳои мебошанд, ки таърихашон дар таъ қариб се ҳазор сол аз сарчашмаҳои хаттӣ маълум аст. Дар ҳаҳон ҳунин забонҳои таърихи дурудароздошта хеле каманд. Ин се забон дар се давлат мустаъмал бошанд ҳам, қаробату наздикии онҳо водор месозад, ки масъалаҳои бисъёри таърихи равнаку инкишофашонро яқҳоя омузем.

Маълумотиҳои умумӣ дар бораи забонҳои эронӣ дар Европа аз асри ХУП паҳн мешаванд, аммо таҳлили тадқиқи илмии ин забонҳо асосан аз ибтидои асри XIX сар мешавад. Натиҷаи ин тадқиқоти донишмандони мамлакатҳои гуногун аст, ки ҳоло оид ба давраҳои гуногуни таърихи забонҳои эронӣ матн, дастур ва луғатҳои бисъёре дастраси толибони илм гаштаанд, ки қисми онҳо дар пешгуфтор ном бурдем.

Таърихи забонҳои мушоҳидашудаи эрониро ба се давра тақсим мекунанд:

1. Давраи қадими эронӣ /аз давраҳои қадимтарин то асри IV—III пам/
2. Давраи миёнаи эронӣ /асри IV—III пам — асри II—III милодӣ/
3. Давраи нави эронӣ /аз асри III—IX милодӣ то замони мо/.

Забонҳои қадими эронӣ ба забонҳои қадими Ҳинд хеле наздиканд ва аз як забони пешомад пайдо шудаанд. Ин забони пешомадро дар аънаи шарқиносии забони орьёӣ меноманд, ки он байни давраҳои ҳиндуаврупой ва эронии қадим марҳилаи таърихиро ташкил медиҳад. Калимаи орьёӣ ба калимаи эронии қадим *ariya* вобастааст ва тоифаҳои қадими ҳиндуэронӣ ҳудудашонро ҳамин тавр ном мебарданд.

Аз ҳуди ҳамин калимаи калимаҳои эрон, эронӣ пайдо шудаанд, ки ин ҳодиса ба дигаргуншавии сохти овозӣ, лексикӣ ва грамматикӣ забонҳо вобастааст. Акнун калимаи эрон на танҳо номи давлати ҳамсояи мост, балки ин калима маънои дигаре ҳам дорад: дар адабиёти классикӣ тоҷикӣ форс ё бораи "Эрон замин" маънои хоку ҳудудеро ифода мекунанд, ки дар он

мардумони эронинажод зиндагӣ мекарданд. Ё худ ибораи "Эрон шаҳр" маънои "давлати эронӣ" дорад ва давлати ҳрираи Эрон ҳаммаъноӣ он шуда наметавонад. Истилоҳи "забонҳои эронӣ" нисбат ба забонҳои бисёри қадиму ҳрира истеъмом мешавад. Масалан, забонҳои тоҷикӣ, форсӣ, дари, осетинӣ, пашту, ягнобӣ, порсии миёна, суғдӣ, хоразмӣ, бохтарӣ, авестӣ, соки, порсии қадим ва ғайра забонҳои эронӣанд ва ҳар яке аз ин забонҳо забони эронист, агарчи аксарияти онҳо ба Эронӣ муосир алоқе надорад. Номҳои эронӣ гирифтани ҳар кадоми онҳо ба як шакли калимаи *ariya*, ки рафта-рафта истилоҳ шуда мондааст, вобастааст.

Ба давраи қадими эронӣ забонҳои зерин мансубанд:

- Забони порсии қадим -- забони катибаҳои давраи подшоҳии ҳахоманишӣ, забони модарии тоифаҳои қадими эронӣ, ки дар қисми ҷануби ғарбии Эронӣ ҳрира /Хузистон, Форс/ маскан гирифта буданд.
- Забони Авесто /авестӣ/ -- забони маҷмӯи матнҳои динӣ зардуштист. Дар Авесто ривоятҳои гуногуни динӣ ҳиндуэронӣ /Яштҳо/, гуфтаи ваъзҳои Зардушт /Гатҳо/, кридаҳои урфу одати ҷамъиятии он давра /Видевдат/ ва матнҳои намози ҳаррузаи зардуштиён /Висперед/ ҷамъ оварда шудаанд. Маҷмӯаи иқтисодии матни асосии Авесто /Хуртак Апастак/ ҳам дар рӯзгори зардуштиён мустаъмал буд.
- Забони мод, ки аз он ягон маълумоти пуррае вучуд надорад ва калимаҳои гуногуни ин забонро аз сарчашмаҳои мухталиф пайдо кардаанд.
- Забони соки ҳам танҳо аз рӯи топонимҳои гуногун /одатан дар матнҳои юнонӣ/ маълум аст. Маълумоти нисбатан пуррае оид ба ин забон дар китоби эроншиноси машҳур В.И.Абаев "Осетинский язык и фольклор" оварда шудааст.

Ғайр аз забонҳои мазкурӣ ин давра шояд забону лаҳҷаҳои дигаре ҳам мустаъмал будаанд, лекин илми ҳрира дар бораи онҳо маълумоте надорад.

Ба давраи миёнаи эронӣ забонҳои зеринро мансуб мешуморанд:

- порсии миёна, ки то аввалҳои асри ХХ онро одатан забони паҳлави меномиданд;

- парфянӣ, ки бояд онро паҳлави гуянд
- сурғи
- хоразми
- соки-хутани
- соки-тумшукӣ
- бохтари
- олонӣ

Ба гуруҳи забонҳои хэзираи эронӣ забонҳои тоҷикӣ, форсӣ, дари, пашту, осетинӣ, қурди, гилёни, мозандарони, балучӣ, ягноби, забонҳои помири /шугнӣ, рушонӣ, бартанги, рашорвӣ, сарикӯли, ваҳӣ, ишқошӣ, язгуломи, мунҷронӣ, ванҷи кӯҳна/, ягноби ва ғайраҳо дохил мешаванд.

Аз рӯи анъана дар ҳар се давра ин забонҳоро ба ду қисм /забонҳои ғарбӣ ва забонҳои шарқии эронӣ/ ҷудо меку-
нанд.

Азбаски мавзӯи мо таърихи забони хэзираи тоҷикӣ, то танҳо дар бораи баъзе масъалаҳои равнақу инкишофи забон-
ҳои пешомади он /порсии қадим, порсии миёна ва порсӣ-тоҷи-
кӣ дари/ сухан меронем.

Пеш аз ҳама равнақу инкишофи соҳти овозии забонро дар се давра нишон додан лозим аст. Хулосаи тадқиқоти ин соҳро дар ҷадвали зерин аён сохтан мумкин аст:

С а д о н о к ҳ о

эронии қадим:	эронии миёна:	дари	: тоҷикӣ	: форсӣ
а	а	а	а	ä
manā	man	man	man	mān
ranōa	ranj	ranj	ranj	ranj
ā	ā	ā	o	ā
nāma	nām	nām	nom	nām
vāji	vāj/ž	vāj	voj	vāj
i	i	i	i	e
ima	im	im	im	em
ī	ī	ī	ī	ī
di-ta	di-d	di-d	di-d	di-d

эронии қадим :	эронии миёна	д а р и	тоҷики	форси
-θ-	-h	h	h	h
xšāyaviya	šāh	šāh	šoh	šāh
v-	v-/e-	v-	v-	v-
vahāra-	vahār	vahār	vahor	vāhār
y-	ǰ-	ǰ-	ǰ-	ǰ-
yasna	ǰāšn	ǰāšn	ǰāšn	ǰāšn
yava	ǰav	ǰav	ǰāv	ǰou
θ²	s	s	s	s
θrita	sē	sē	se	se
puv²a	pus	pus	pisar	pesār
xš-	š-	š-	š-	š-
нк калимаҳои	xšapa,	xšāyaviya		
vi-	vi-/gu-	gu-	gu-	gō-
vināða-	vināh	gunāh	gunoh	gōnāh
-zd-	l	l	l	l
нк калимаи	barda			

Ба ғайр аз таносубҳои гуногуни дар ин ҷадвал оварда дар системаи ҳамсадоҳи забон дар ин муддати дароз дигаргунӣҳои дигаре ҳам вучуд доштаанд, ки ҳамаи онҳоро аниқ, қардан аз имкон берун аст. Мисолҳои бисёре ҳам дар матнҳои даврҳои мухталиф ёфтани мумкин аст, ки аз қонуниятҳои мазкур истисно мебошанд.

Морфологияи таърихии забонҳои эронӣ дигаргунӣҳои печдарпечу мураккабро дар бар мегирад, ки баёни онҳ дар ин муқаддима аз имкон берун аст. Фақат инашро қайд қардан зарур аст, ки забонҳои қадими эронӣ асосан сохти флективӣ дошта, дар даври дуюм ва сеюм ба забонҳои аналитикӣ табдил меёбад. Системаи падеж ва категорияи ҷинсият аз байн меравад, аз се категорияи шумора фақат танҳо ва ҷамъ боқӣ мемонанд. Дар чунин равнаку инкишоф бояд сабабҳои бисёр муҳиме ҷой дошта бошанд ва яке аз онҳ задаи таърихий мебошад, ки ба

нобудшави системаи флексия ва аз байн рафтани категорияи падеж расонд.

Агар садоноки ҳичри дуҷум аз охири шакл /калима/ дароз бошад, зада дар порсии қадим дар ҳамон ҳичр меафтад. Агар садоноки ҳичри дуҷум аз охир кӯтоҳ бошад, зада дар ҳичри сеҷум аз охир меафтад. Ҳичроҳри пеш аз ҳичри заданок ихтисор ё бо ҳам ҷафс шуда, ҳичроҳри пас аз ҳичри заданок тамоман аз байн рафтанд ва калима рафта-рафта дар як шакл шах шуда меонад. Дар ин сурат алоқаи байни калимаҳр танҳр ба воситаи пешоянду пасоянд ва бандаки изофӣ ифода шудан мегирад.

П о р с и и қ а д и м

Забони порсии қадим забони катибаҳри дар давраи подшоҳри ҳахоманиши дар руи харсанг, мақбара ва деворҳри оташкадаҳр нигошташуда мебошад.

Системаи хат /хати меҳӣ/ дар асоси системаи хати меҳии аккоди тартиб дода шудааст ва хати ҳичри мебошад, яъне ҳар як аломаташ як ҳичри кушодаро ифода мекунад.

Матри калонтарини порсии қадим катибаи Бағистон аст, ки соли 521 пам бо фармони Доро I /521-486 пам/ ба се забон, аз он ҷумла, ба забони порсии қадим кандакори шудааст.

Системаи овозҳри порсии қадим

Садоноқҳр: *a ā i ī u ū*

Дифтонгҳр: *ai āi au ūi*

Ҳамсадоҳр

лаби -	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	<i>m</i>
дандонӣ-	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>θ</i>	<i>n</i>
комӣ -	<i>č</i>	<i>ǰ</i>		
пуштизабонӣ-	<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	
роғ -	<i>s</i>	<i>š</i>	<i>θʷ</i>	<i>z</i>
сонантҳр -	<i>z</i>	<i>l</i>	<i>y</i>	<i>v</i>
ҳалғӣ -	<i>h</i>			

Ҳиссаҳри номӣ. Ҳиссаҳри номии порсии қадим дорои категорияҳри грамматикӣ падеж, ҷинсият, шумора буданд. Баъзан дар тасрифи ҳиссаҳри номии порсии қадим 7-8 падеж-

ро нишон медиҳанд, лекин дар материали боқимонда /то замонҳои мо танҳо як қисми ноқисми материали забони ин давра расидааст/ на ҳамаи шаклҳои падежиро мушоҳида мекунем.

Дар тасрифи ҳиссаҳои номи чанд типҳои тасрифро қайд мекунанд:

а/ типҳои тематикӣ, ки асосаш ба $-a$ ба охир мерасад;

б/ типе, ки асоси он ба $-\bar{a}$ ба охир мерасад;

в/ типе, ки асосаш ба $-i$ ба охир мерасад;

г/ типе, ки асосаш ба $-u$ ба охир мерасад;

д/ чанд типе, ки асосашон ба ҳамсадоҳор ба охир мерасад. Албатта, калима дар ҳар падеж, ҷинсиат ва шумора шакли муайянеро дорад /мк тасрифи исмҳо дар забони ҳозираи русӣ/, лекин дар бисёр мавридҳо ба ҳам монанд шудани шаклҳои падежии гуногунӣ як калима мушоҳида мешавад, ки ин ҳолат далоли он аст, ки системаи падеж ҳанӯз дар порсии қадим ру ба таназзул овардааст.

Барои намуна тасрифи исмҳоро, ки асосашон ба $-a$ ба охир мерасад, меоварем:

падеж \ шакл	т а н ҳ о	Ҷ а м ъ
<i>Nominativ</i>	<i>Pārsa, martiya</i>	<i>martiyā</i>
<i>Accusativ</i>	<i>Pārsam, martiyam</i>	<i>martiyā</i>
<i>Genitiv</i>	<i>Pārsahyā, martiyahyā</i>	<i>martiyānām</i>
<i>Dativ</i>	<i>Pārsahyā, martiyahyā</i>	-
<i>Ablativ</i>	-	<i>martiyānām</i>
<i>Instrumentalis</i>	<i>Pārsā</i>	-
<i>Locativ</i>	<i>Pārsaiy</i>	-

Ҷрншишҳои порсии қадим ба ду гурӯҳ, ки яке аз онҳо категорияи ҷинсиат дорад ва дигаре аз он маҳрум аст, ҷудо мешаванд.

Гуруҳи махруми категорияи ҷинсиятро ҷонишинҳои шахси ташкил медиҳанд, ки шакли мустақил ва номустақил ё энклити-кӣ дошанд. Роли ҷонишини шахси сеюми танҳоро ипоратҷонишин мебозад.

Ҷадвали тасрифи ҷонишинҳои шахси

		Шахси I		Шахси 2		Шахси 3	
		мустақил :		энклитикӣ :		мустақ. : энклит. :	
Тан- хр	Nom.	adam		tuvam			
	Acc.	mām	-mā	tuivām		-šim	-šim
	Gen.	manā	-maiy			-taiy	-šaiy
	Abf.	-	-ma				-ša
Ҷамъ	Nom.	vayam					
	Acc.	-				-šis	-šis
	Gen.	amāham					-šam

Ҷонишинҳои гуруҳи дигар /ҷонишинҳои ипорати/ дар падежу шумора ва ҷинсияти гуногун шаклҳои гуногун доранд. Мисел: *iyam* - ҳамин, *hauv* - "ҳамон", *a* - "ин", ва ғайра.

шумора :	падеж	Ҷинсият		
		мардона	закона	миёна
Танхр	Nom.	iyam	iyam	ima
	Acc.	imam	imām	ima
	Gen.	-	-	-
Ҷамъ	Nom.	imaiy	imā	imā
	Gen.	imaišam	-	-
	Inst.	-	-	imaiβis

Системаи феъл. Аз тамоми категорияхри лексикии порсии қадим мураккабтаринаш феъл буд. Феъл ду намуди асос дошт: асоси замонӣ ва асоси сифавӣ. Асоси замонӣ аз реша ва суффикси асоссоз иборат буда, бо бандакхри феъли шаклхри сифаи хабарӣ ва амрӣ месохт. Аз ин асос бо суффиксхри хос асоси сифавӣ сохта мешуд, ки аз он шаклхри конъюнктив ва омптатив ташкил меёфтанд. Сохти пурраи шакли феълии порсии қадимро ба таври зерин тасаввур кардан мумкин аст:

ш а к л и ф е ъ л и				
префикс	аугмент	асоси замонӣ	асоси сифавӣ	бандакхри феъли
:	:	реша	суффикси замонӣ	сифавӣ
:	:	:	суффикси сифавӣ	ли

Асосхри феъл аз руи сохташон ба синф /тип/-хри гуногун чудо мешаванд. Барои мисол чанде аз онхро ном мебарем:

1. Синфи атематикӣ, ки асосаш баробари реша аст:

ah - ҳрастан", *jan* - "задан", *stā* - истодан ва ғайра.

2. Синфи тематикӣ, ки асосаш аз реша ва суффикси *a*, ки онро тема мегуянд, иборат аст:

bar-a, *bar-a* ва ғайра

3. Синфе, ки асосаш аз реша ва суффикси *-nā* иборат аст: *vaid-nā*

Тасрифи феълро аз ҷадвали зерин тасаввур кардан мумкин аст:

тарз	шумора	шаҳс	Сифаи хабарӣ		сифаи амрӣ	сифаи конъюнктив
			<i>Present</i>	<i>Imperfect</i>		
Фои-ли	Тан-хр	1	<i>vainānīy</i>	<i>avaram</i>	-	<i>ahanīy</i>
		2	-	<i>aradāndēnīy</i>	<i>parīvarānīy</i>	<i>vainānīy</i>
		3	<i>barātīy</i>	<i>abāra</i>	<i>barātūy</i>	<i>barātīy</i>
Фои-ли	Ҷамъ	1	<i>ḡahyāmānīy</i>	<i>viyātānāyama</i>	-	-
		2 3	-	-	<i>ḡatā</i>	-
			<i>barātīy</i>	<i>abāra</i>	<i>rātūy</i>	-

Дар ҷадвал тасрифи пурраи як шакли феъли не, балки шаклҳои феълҳои гуногун оварда шудаанд, чунки материали забони форсии қадим хеле ноқисс кам аст.

Ҳангоми таҳлили матн хонандагон бо шаклҳои дигари феъли дучор хоҳанд шуд.

Аз ҷиҳати сохти грамматикӣ забони форсии қадим нисбат ба забони тоҷикӣ ба забонҳои ҳозираи литвонӣ ва русӣ наздиктар аст.

Матнҳои софи форсии қадим хеле каманд, аммо материали ин забонро аз сарчашмаҳои дигари он давра ёфтан мумкин аст. Масалан, калима ва ибораи форсии қадимро аз матнҳои бобули, оромӣ, элаӣ, кинӣ қадим ва забонҳои дигар кашф карда гирифтани мумкин аст.

Матнӣ сутуни якуми катибаи Бағистон / *بهستون* /
/Транскрипсия бо унсурҳои транслитерация/

manā bājim abaratā tayašām hačāma aahya
 ya xšapavā raučapativā ava akunavayatā.
 8. Oätiy Dārayavauš xšāyaoiya atar imā
 dahyāvā martiya haya āgriya āha avam
 ubartam abaram haya arika āha avam
 ufrastam aparsam vašnā Auramazdāha
 imā dahyāvā tayanā manā dātā opariyāya
 yaōāšām hačāma aahya avaoā akunava-
 yatā. 9. Oätiy Dārayavauš xšāyaoiya Aura-
 mazdāmaiy ima xšaθram frābara Auramaz-
 dāmaiy upastām abara yātā ima xšaθram
 hamadārayaiy vašnā Auramazdāha ima xša-
 θram dārayamiy. 10. Oätiy Dārayavauš xšā-
 yaoiya ima taya manā kartam pasāva yaōā
 xšāyaoiya abavam Kabūjiya nāma Kārauš
 puōra amāxam taumāyā hauvam idā xšāya-

oija āha avahyā Kabūjiyahyā brātā Bar-
 diya nāma āha hamātā hamapitā Kabūjiyahyā
 pasāva Kabūjiya avam Bardiyam avaja yaōā
 Kabūjiya Bardiyam avaja kārahya noiy az-
 dā abava taya Bardiya avajata pasāva
 Kabūjiya Mudrāyam ašiyava yaōā Kabūjiya
 Mudrāyam ašiyava pasāva kāra arika ab-
 va pasāva drauga dahyavā vašiy abava
 utā Parsaiy utā Mōdaiy utā aniyāuvā dah-
 yušuvā. 11. Oätiy Dārayavauš xšāyaoiya pa-
 sāva I martiya maguš āha Gaumāta nā-
 ma hauv udapatatā hačā Paisiyāusōlāyā
 Arakadriš nāma kaufa hačā avadaša Viyak-
 nahyā mahyā XIV raučabiš θakata āha
 yadiy udapatatā hauv kārahya avaoā
 adurejiya adam Bardiya amiy haya Kū-

adīnam vaśnā Auramazdāha adam xšā-
 yaθiya abasam Auramazdā xšao'am manā
 frābaram. 14. θātiy Dārayavauš xšāyaθiya
 xšao'am taya hačā amaxam taumāyā
 parābartam āha ava adam patipadam
 akunavam adamšim gāθavā avāstāyam
 yaθā parusamčiy avaθā adam akunavam
 āyadanā taya Gaumāta haya maguš viya-
 ka adam niyaθayam kārāhyā abičariš
 gaiθāmcā māniyamcā viθvišcā tayadiš
 Gaumāta haya maguš adīnā adam karam
 gāθavā avāstāyam Pārsamcā Mādamcā utā
 aniyā dahyāvā yaθā parusamčiy avaθā,
 adam taya parābartam patiyābaram vaś-
 nā Auramazdāha ima adam akunavam
 adam hamataxšaiy yātā viθam tayām

amāxam gāθavā avāstāyam yaθā parusam-
 čiy avaθā adam hamataxšaiy vaśnā Auro-
 mardāha yaθā Gaumāta haya maguš vi-
 θam tayām amāxam naiy parābaram 15. θātiy
 Dārayavauš xšāyaθiya ima taya adam aku-
 navam pasāva yaθā xšāyaθiya abasam
 16. θātiy Dārayavauš xšāyaθiya yaθā adam
 Gaumātam tayam magum avājanam pasāva
 I martiya Aθina nāma Upadarmahyā pu-
 θa haur udapatatā Ūjāiy kārāhyā avaθā
 aθaha adam Ūjāiy xšāyaθiya amiy pasāva
 Ūjāiyā hamīriya abava abiy avam Aθinam
 ašiyava haur xšāyaθiya abava Ūjāiy
 utā I martiya Bābirusiya Naditabairanā-
 ma Ainairahyā puθa haur udapatatā Bā-
 biraur karam avaθā adurujiya adam

ФЕҲРИСТИ КАЛИМА /ШАКЛ/ҲО ВА ТАҶСИРИ МУХТАСАРУ
ТАРҶИМАИ ӨНҲР *Забони 11 ҳаҷрият.*

- abarata* - феъл, ш.3, з.г., аз *√bar-* ; меододанд.
abičari - исм, Асс.танхр; чарогоҳ,
abiy - пешоянди суи амалу ҳаракат.
abiyavam - бо ӯ.
adam - ч.ш. I танхр; ман.
adamšam - нк *adam* ; - *šam* ҷришани
 энклитикии ш. 3 ҷамъ
adana - феъл, ш. 3 танхр, з.г. - меодонист.
adarsnamš - феъл /хато навишта шудааст: дар охираш бояд *š*
 бошад, на *š* /; тавонистан.
adina - феъл, ш.3 танхр, з.г.; рабуд, зада гирифт
adinam - феъл, ш. I танхр, з.г.; рабудам, гирифтам.
adurujaya - феъл, ш.3 танхр, з.г. дурӯғ мегуфт
adwabata - феъл, ш.3 танхр, з.г. -гирифт
adriya, adriya - сифат, *N.* танхр; дӯст, тарафдор
aha - феъл, ш.3 танхр, з.г.; буд
aham - феъл, ш. I танхр, з.г.; будам
ahata - феъл, ш.3 ҷамъ, з.г.; буданд
ahyata - феъл, ш.3 ҷамъ, з.г.; ғарк, шуданд
Ainara - исми хос, номи падари *Naditavara* /нк/
aita - ч.и., *N.* танхр, ҷинс.миёна; ин
akumā - феъл, ш. I, ҷамъ, аорист; кардем
akunabayata - феъл, ш.3 ч. з.г.; мекарданд
akuta - феъл, ш.3 танхр, з.г.; кард
amahy - феъл, ш. I ч., з.х.; ҳастем
amata - сифати феълии з.г.; асил/зода/, аёну ашроф
amāham - ч.ш., *Ҷен.* ҷамъ аз *vayam* /нк/
amriyata - феъл, ш.3 танхр, з.г.; мурд
Anamaka - исми хос, номи моҳи даҳуми тақвими эронии
 қадим /баробари декабрь-январь/
anayata - феъл, ш.3 танхр, з.г.; оварда шуд
aniyavta - ч. ба сифат табдилшуда, *Ҷисте.* ҷамъ; дар
 дигар /кишвархр/
anisiya - сифат, *N.* ҷамъ; пайравон, ҳаммаслақон
arariyaya - феъл, ш.3 ҷамъ, з.г.; риоя мекарданд

- āriyā* - исм, *Loc.* танхр; об
Araḅāya - исми хос, *N.*; Арабистон
Araḅadīš - исми хос, *N.* танхр; номи кухе
arāka - сифат, *N.* танхр; душман, зид
Ariyaramna - исми хос, Ариярамна
Armina - исми хос, Арманистон
Aršāma - исми хос; Аршама
asa - исм; асп
ašiyasa - феъл, ш.3 танхр, з.г.; рафт, шуд
ašta - шумора; ҳашт
atar - пешоянд; андар, дар
atarša - феъл, ш.3 танхр, з.г.; тарсид
avahya - феъл, ш.3 танхр, з.г. тарзи пассив аз $\sqrt{\text{Ва}}$ h-;
 гуфта мешуд
Āvəna - исми хос, номи исёнгарии эламии; мк $\bar{a}\bar{v}\bar{e}$;
ātar - оташ
Āvəyādiya - исми хос, номи моҳи нӯҳуми тақрими эронии
 қадим /баробари ноябрь-декабрь/
Avəgā - исми хос, *N.*; Сурия
Avamardāh - исми хос *N.* танхр; Хурмузд
avada - зарф; ҳамон чр
avadaša - зарф; он чр
avāja - феъл, ш.3 танхр, з.г.; кушт
avahyagādiy - иборат аст $\sqrt{\text{В}}$ ду калима: шакли *Gen.* тан-
 хр аз и.ч. *ava* ва пасоянди *gādiy*;
 барои ин /он/
avākanam - феъл, ш.1 танхр, з.г.; чр кардам
āvastāyam - феъл, ш.1 танхр, з.г.; барқарор кардам, ба
 чр $\blacksquare$ гузоштам.
avaθā - зарф, аз асоси *ava* θe суффикси θa ; ҳамон
 тавр
āvadanā - исм, Асс. ҷамъ; бутхона, оташкада, ибодатхона
āvāsata - феъл, ш.3 танхр, з.г.; зада гирифт.
axdā - сифат; аён, маълум
Bāviruš - исми хос, *N.*; Бобул
badakā - исм, *N.* ҷамъ; банда, гулом
Bāgayadi - исм, номи моҳи ҳафтуми тақрими эронии қадим
 /баробари сентябрь-октябрь/

- baĵim* - исм, Асс.танхр; боч, хироч,
Bardiya - исми хос, *N.* танхр; Бардия - бародари Кам-
 бучия
basta - сифати феъли, *N.* танхр; баста
Bāxtriš - исми хос, танхр; Бохтар, Балх
brātā - исм, *N.* танхр аз асоси *brātar* ; баро-
 дар
ĉartanaġy - феъл, масдар; кардан
ĉaxryā - феъл, ш.3 танхр, з.г., сиғаи хоҳишмандӣ; ме-
 кард
ĉisĉiy - чизе
Ĉiſpiš - исми хос, *N.* танхр; Чишпиш
dahyāvā - исм, *N.* чамъ; кишвархр
dahyūnām - *Ҷен.* чамъ аз *dahyav-* ; мк деҳа
dārayāmiy - феъл, ш.1 танхр, з.х.; дорам
dārayasāus - исми хос, *N.* танхр; Доро /шоҳ/
darsam - зарф аз сифати *darsā* ; хеле, бисъёр
dātā - исм, *Inst.(Abt.)* танхр; қонун
dādā - қалъа, диз
dīta - сифати феълии з.г. аз $\sqrt{dī}$ = сарнагуи
 кардан, аз тахт кардан
dāwga - исм, *N.* танхр; дурӯғ
dāyayhā - исм, *Ҷен.* танхр; баҳр
duwitaraganan- - зарф; дутарафа; паси якдигар
frābāra - феъл, ш.3 танхр, з.г.; дод, овард
frakaravam - зарф, Асс.танхр; ҳамааш
frānāyam - феъл, ш.1 танхр з.г.; таъмин кардам
Ġadāra - исми хос, *N.* танхр
ġaiwām - исм, *Асс.* танхр; сутӯр, ҳайвон /молу
 мулк?/
Ġarṡarada - исми хос, номи моҳи чаҳрӯми тақвими
 эронии қадим /баробари июнь-июль/
ġāwāsā - исм, *Loc.* танхр; ғоҳ,
Ġaumāta - исми хос, *N.* танхр; Гаумата
haśā - пешоянди аз
haśāma - пешоянди аз бо ч.энклитикии шахси I танхр
 -та

- hadā* - пешоянд; бо
hayā - ч. нисби; он ки
hamadārayāyī - феъл, ш. I танхр, з.г.; ба даст меовардам /медоштам/
hamarita - исм, N. танхр; ҳампадар, яъне ду фарзанди як падар
hamaranam - исм, Acc. танхр; мухрриба
hamātā - исм, N. танхр; ҳаммодар, яъне ду фарзанди як модар
hamataxšāyī - феъл, ш. I танхр, з.г.; ичро кардам, амалӣ гардондам.
Haraiša - исми хос, N. танхр
Harausatis - исми хос, N. танхр
harusa - ҳар, ҳама
haus - ч.и. дар роли ч.ш. З танхр; у
Haxāmaniš - исми хос, N. танхр; Ҳахоманиш - саркардам сулолаи шохрнӣ ҳахоманишӣ
haxāmanišīya - сифат, N. танхр; ҳахоманишӣ
īdā - зарф; /дар/ ин чо
ima - ч.и., чинсияти миёна; ин; мк имруз, имшаб
imā - N. чамъ аз *ima*
Kabujiya - исми хос, N. танхр Камбучия - писари шох, Куруш
kamna - кам
kāra - исм, N. танхр; халк, лашкар
kašīy - касе
Katratuka - исми хос, N. танхр
kaufa - исм, N. танхр; кӯҳ
Kuzus - исми хос, N. танхр; номи яке аз шохрнӣ ҳахоманишӣ
Māda - исми хос, N. танхр; мод, мои, мидия
magus - исм, N. танхр; муғ
māhiyā - исм, Gen. танхр аз *māh* - мох,
MaKa - исми хос, N. танхр
manā - Gen. *Datu* аз *adam* /ad/
māniyām - исм, Acc. танхр; сулолаи /я хондари/
martiya - исм, N. танхр; мард

- maṣkāuṣā* - исм, *Loc.* чамъ; машк
mā taya mām xšnāsātiy - мабодо маро шиносанд
Mudraya - исми хос, *N.*; Миср
Nabukudračara - исми хос, *N.*
Naditavāra - исми хос, номи исъёнгарӣ бобули
naiy - не, на
nāma - исм, *N.* танхр, аз асоси *nāman*; ном
narā - исм, *N.* танхр; набера
nava - шумораи миқдори; нуҳ
navama - шумораи тартиби; нӯҳум
nāvīyā - сифат, *N.* танхр; корвони кишти
niyavārayam - феъл, ш. I танхр, з.г.; аз нав роҳ-
там, барқарор намудам
Paiṣiyauvādāyā - исми хос, *Adv.* танхр
paḥāvāra - феъл, ш. 3 танхр, з.г.; бурд
paravartam - сифати феъли аз *√var-*; кашида гирифта-
шуда
paranam - зарф; пеш, қадим
pariy - зиди..., атрофи...
Pārsā - исми хос, *N.*; Ҷоро
Paroṣa - исми хос, *N.* танхр; Паҳлав
paruvīyata - сифати феълии з.г.; пеш, қадим
pasāsa - баъд /пас/ аз он
patipadam - зарф; дар ҷряш
patiy - пешоянд, пасоянд; ба, бад
patiyāiṣa - феъл, ш. 3 чамъ з.г.; тобе/и ман/ шуданд
patiyāvahyāiy - кумак хостам
pitā - исм, *N.* танхр; падар
piṣṣa - исм, *N.* танхр; пус, писар
rauiṣa - исм; рӯз
Saka - исми хос, *N.* танхр; мк *Sīstān*
Sikayausati - исми хос, номи қалъае дар музофоти
Nisā /Нисо/
Sparḍa - исми хос, *N.* танхр
Sugda, Suguda - исми хос, *N.* танхр; Сугд
taumā - исм, *N.* танхр, чинсияти занона; тухм,
авлод

- tayā* - ч.нисби, *N.* чамъ; оне ки
tayaiy - ч.нисби, шакли чамъ; ...ононе ки
Tigrā - исми хос, номи дарё
oakatā - сифати феъли; гузашта
oakhamahy- феъл, ш. I чамъ зам.хрз., тарзи миёна; номида мешавем
oastanaiy - феъл, масдар аз *oakh-*; гуфтан
oatagus - исми хос, *N.* танхр
oatiy - феъл, ш. III танхр, з.х.; мегуяд, изхрр менамояд
uvaritam - сифати феъли з.г.; *Acc.* танхр; *hu* - дуруст, хуб, *oax-* бурдан, *ta* - суффикс
udapatatā - феъл, ш. III танхр, з.г.; бархост
ufrastam - сифати феъли з.г. *Acc.* танхр; *hu* - хуб, *frasta-* пурсида
ūfratuvā - исми хос, *Loc.* танхр, номи дарё
ūpadarma - исми хос, *N.* танхр
upastām - исм, *Acc.* танхр; ёри, кумак
upāyam - феъл, ш. I танхр, з.г.; расидам
uśāvāri - сифат; шутурсавор
utā - пайвандак; -у
uśai-pāsiyam - аз они худ
uśamāgšiyuš - марги худ
ūvārazmiy - исми хос, танхр; Хоразм
ūvja - исми хос, *N.*; мк Хузистон;
vardanam - исм, *N.* танхр; шахр
vasiy - бас, бисъёр
vašnā - исм, *Inst.* танхр; хост, ирода
vayam - чонишини шахси I чамъ, *N.*; мо
vazeka - сифат, *N.* танхр; бузург
Vistāspa - исми хос, *N.*; Вистаспа; мқ Гуштосп
viabiš - исм, *Inst.* чамъ ба чри *Acc.* чамъ; қаср, хона; авлод, тоифа
viyaka - феъл, ш. III танхр, з.г.; вайрон кард
viyatarayāmā - феъл, ш. I чамъ, з.г.; гузаштем
Viyazna - исми хос, номи моҳи дувоздахми тақрими эронии қадим /баробари февраль-март/

- xšaragā* - исм; *Сен.* танхр, - *vā* - пайвандак; шаб
xšarōam - исм, *Асс.* танхр; хркимият, давлат
xšayavōya - исм, *Н.* танхр; шох,
xšāyavōyānām - *Гек.* чамъ аз *xšāyavōya*
yadīy - хангоме ки
yātā - хануз
yavā - зарф /аз асоси *ya-* бо суффикси *-θa/*, чи
 тавр
Yaina - исми хос, *Н.* танхр; мк Иония
Lālāna - исми хос, номи шаҳр дар соҳили даръёи
 Эфрат
Lōka - исми хос, *Н.* танхр.

ПОРСИИ МИЁНА

Забони порсии миёна аз ҷиҳати хусусиятҳои гуногунаш ба забони порсии қадим наздикӣ дошта, марҳилаи нави равнақу инкишофи онро ташкил медиҳад. Аз тарафи дигар, ин забон ба забони дари /забони адабиёти бузурги классикии тоҷику форс/, забонҳои ҳазираи тоҷикӣ, форсӣ ва дариҳои Афғонистон қаробату хешии бевосита дорад.

Ба ҳамин тариқ, порсии миёна, ки онро баъзан забони паҳлави мегуфтанд, забонҳои қадими эрониро бо забонҳои ҳазира мепайвандад.

Вокализми порсии миёна

a i u e o
ā ī ū ē ō

Пояд овозҳои e, o ва ē, ō ҳанӯз дар интиҳои ин давра ба ҳам наздик шуда рафта-рафта дар забон танҳо овозҳои ē, ō маҳфӯз монда бошанд.

Консонантизми порсии миёна

p t č k f s š x h
b d j g z ž r
m n v z l y

Ҳиссаҳои номӣ. Тағйироти кулли асоси ҳиссаи номии порсии миёнаро нисбат ба асоси порсии қадим дар мисоли зерин нишон додан мумкин аст. Калимаи *šahr* /тоҷ. шаҳр/ дар порсии миёна асоси соф ҳисоб мешавад, аммо дар порсии қадим он калима шакли *xšavša* дошта, аз решаи *xša(y)* бо суффикси исмсос *-ša* сохта шудааст ва маънои "ҳокимият, давлат" дорад.

Дар порсии миёна шакли *šahr* чун асос бо суффиксҳои гуногун ва асосҳои дигар калимаҳои шаклҳои мухталиф месозад: *šahrak*, *šahrestān*, *Erān šahr*

Аз категорияҳои грамматикӣ падеж ва ҷинсияти порсии қадим дар порсии миёна танҳо баъзе аломатҳои мондаанду ҳалос.

Аз категорияи шумора Ҷақат танҳо ва ҷамъ мемунад, ки ҷамъ ба воситаи суффикси - *ān* / аз аломати падежи генитиви ҷамъ / ва = *hā* аз суффикси *θwā ифода мегашт.

Дар порсии миёна бо суффикси гуногун калимаҳои нав сохта мешуданд:

- *zh*: *šādīh*, - *ag*: *kōfag*
- *ōg*: *nēzōg*, - *īsh*: *kunīsh*
- *gar*: *perōzgar*, - *estān*: *šabestān*
- *īg*: *hōmīg* ва ғайра

Муносибати падежи калимаҳо ба воситаи пешояндҳо ифода мегашт:

<i>avāg</i> - бо	<i>av</i> - аз
<i>avāz</i> - бар	<i>ō</i> - ба
<i>avāz</i> - боз	<i>pad</i> - ба, дар
<i>andar</i> - андар, дар	<i>tā</i> - то

Баъзан пасоянди *zā(y)* вазифаи пешояндро адо мекард.

Хусусияти асосии грамматикӣ сифат дараҷаҳои он мебошанд, ки ба воситаи суффикси = *tar* ва = *tom/dom* ифода мегаштанд.

Ҷонишинҳои шахсия

шахсия		бандаҷонишин	
танҳо	ҷамъ	танҳо	ҷамъ
1. <i>man</i>	<i>amā</i>	- <i>m</i>	- <i>mān</i>
2. <i>tō</i>	<i>ašmā</i>	- <i>t</i>	- <i>tān</i>
3. <i>ōy, avē</i>	<i>avēšān</i>	- <i>š</i>	- <i>šān</i>

ҷонишини нафси - *xvad, xvēštan*

ҷонишинҳои ишорати - *ān, ōy, ēn*

ҷонишинҳои саволи *ōand, ōē, ōyōn, kā, kē*
ва ғайра

Шумораҳои микдори: *ēk, ēv, dō, sē, šahār, panj, šaš, haft, hašt, nō, dah, dvāzdah, sēzdah, vīst, sīh, čihil, panjāh, šast, haftād, haštād, navād, sad, dvīst, tirīst, hazār, bevar.*

Шумораи тартиби ба воситаи анҷомаи =*ōm* сохта мешавад: *panjōm*, *dahōm* ва ғайра; мк *naxust*, *fradōm* - якум, *dudōgar* - дуҷум, *sidoḡar* - сеҷум.

Системаи феълии порсии миёна ҳам хеле мураккаб аст. Шаклҳои феъли аз ду асос — асоси замони ҳозира ва асоси замони гузашта - сохта мешуданд. Шаклҳои гуногуни феълиро дар сифаҳои хабарӣ, алоқамандӣ, хоҳишмандӣ ва амри дар матн пайдо кардан мумкин аст.

Барои мисол тасрифи феъли *karōdan* -ро дар замони ҳозираи *gand eisa* дар ҷадвали зерин меорем:

шумора шаҳс		сифаҳо	хабарӣ	алоқамандӣ	хоҳишмандӣ	амри
т	1.		<i>kinām</i>	<i>kinān</i>	—	—
а	2.		<i>kinēh</i>	<i>kināi</i>	—	<i>kin</i>
н	3.		<i>kinēd</i>	<i>kinād</i>	<i>kinē</i>	—
х						
ч	1		<i>kinēm</i>	—	—	—
а	2		<i>kinēd</i>	—	—	<i>kinēd</i>
м	3		<i>kinēnd</i>	<i>kinānd</i>	—	—
б						

Шакли замони гузаштаи феълҳои монда аналитики буда аз сифати феъли ва феъли ёридиҳанда тартиб меёфт.

Шакли замони гузаштаи феълҳои гузаранда танҳо аз сифати феълии замони гузашта иборат буд.

Шакли тарзи мафъули феъл бо инфикси *-ih-* сохта мешуд:
kinēhēd - карда мешавад

Шакли маузатив бо инфикси *-ēn-* сохта мешуд:
zasēdan, *zase zāsēnēdan* - расондан.

Масдар аз асоси замони гузашта бо суффиксҳои *-dan*, *-tan* сохта мешуд.

Бо шаклҳои феъли префиксҳои гуногун истеъмол мешуданд: *avar*, *frōd*, *frār*, *fra-*, *ō-* ва ғайра.

Дар ҳондану таҳлили матни порсии миёна аҳамияти аз рамзи хати паҳлави баровардани калимаҳо хеле калон аст.

Хати паҳлави, ки ба он матнҳои порсии миёна навишта шудаанд, дар асоси хати оромӣ /арамей/ тартиб дода шудааст. Ин система танҳо ҳамсадоҳ ва садонокҳои дарозро ифода мекунад бас. Ғайр аз ин, қариб 1000 калимаи порсии миёна тарзи навишти кӯҳнаи оромӣро нигоҳ доштанд ва ин шаклҳои идеограмма ё ҳетерограмма^I мегуянд. Аммо одатан ин ҳетерограммаҳои ҳангоми хондани матн чун калимаҳои порсии миёна меҳонданд. Аз руи анъана ҳетерограммаҳои аз руи тартиби ҳарфҳояшон бо ҳуруфоти калони латинӣ транслитерация меку- нанд ва ҳангоми транскрипция синонимҳои порсии миёнаи онҳо ро менависанд, калимаҳои арабии иқтибосшударо истифода мебаранд:

лайли	: šab	: шаб	: LYLŪ'	: 𐭪𐭥𐭥𐭥
нисо	: zan	: зан	: NYŠH	: 𐭪𐭥𐭥𐭥
байн	: andar	: андар	: BDN	: 𐭪𐭥𐭥𐭥

I. Ҳетерограмма аз ду асоси янони /hetero - "дигар",
gramma - "навишта"/ иборат буда, маънои "тарзи навишти бегона" дорад.

Фехристи калима, шаклу ибораҳо

Фехрист аз руи тартиби ҳарфҳои паҳлави, ки тақрибан ба тартиби ҳуруфоти ороми мувофиқ аст */D.N. Mackenzie, XI/* сохта шуда, дар он тамоми шаклҳои калимаҳо ва баъзе ибораҳо оварда шудаанд.

Р	У	Қ	У	В	Ғ	Д	Ҷ	С	А	Д	Л	У
ур	уу	уқ	уу	уу	уғ	уд	уж	ус	уа	уд	ул	уу
ҶР	ҶУ	ҶҚ	ҶУ	ҶВ	ҶҒ	ҶД	ҶҶ	ҶС	ҶА	ҶД	ҶЛ	ҶУ
ур	уу	уқ	уу	уу	уғ	уд	уж	ус	уа	уд	ул	уу
Р	У	Қ	У	В	Ғ	Д	Ҷ	С	А	Д	Л	У
р	у	қ	у	в	ғ	д	ҷ	с	а	д	л	у
СР	СУ	СҚ	СУ	СВ	СҒ	СД	СҶ	СС	СА	СД	СЛ	СУ
с	у	қ	у	в	ғ	д	ҷ	с	а	д	л	у
ҶР	ҶУ	ҶҚ	ҶУ	ҶВ	ҶҒ	ҶД	ҶҶ	ҶС	ҶА	ҶД	ҶЛ	ҶУ
ж	у	қ	у	в	ғ	д	ҷ	с	а	д	л	у
УР	УУ	УҚ	УУ	УВ	УҒ	УД	УҶ	УС	УА	УД	УЛ	УУ
у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у
УР	УУ	УҚ	УУ	УВ	УҒ	УД	УҶ	УС	УА	УД	УЛ	УУ
у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у
ҚР	ҚУ	ҚҚ	ҚУ	ҚВ	ҚҒ	ҚД	ҚҶ	ҚС	ҚА	ҚД	ҚЛ	ҚУ
қ	у	қ	у	в	ғ	д	ҷ	с	а	д	л	у
РР	РУ	РҚ	РУ	РВ	РҒ	РД	РҶ	РС	РА	РД	РЛ	РУ
р	у	қ	у	в	ғ	д	ҷ	с	а	д	л	у

Дар сатри якум аз рост ба чап 13 ҳарфи паҳлави оварда шудаанд ва дар ҳар сугун васли ҳар як ҳарф ба ҳарфи дигар нишон дода шудааст, ки ёфта гирифтани калимаро аз феҳрист осон мекунад. Аломати транслитэрационии ҳарфҳо чунин аст: $\alpha, \bar{a}, h, x, \bar{e}, g, d, y, v, n, c, z, \bar{z}, k, \ell(\bar{z}), m, s, p(\bar{f}), \check{c}, \check{s}, t$. Ҳетерограмма /идеограмма/-ҳр бо ҳуруфоти калон транслитерация шудаанд.

Ҳарфҳои $\bar{c}$ ва $\bar{t}$ танҳо дар танд ҳетерограмма дучор мешаванд ва аз ин сبбоб дар ҷадвал ҷой нагирифтаанд.

	$v(a, \bar{a})$
𐬰𐬀	- >XR, pas; пас, баъд
𐬰𐬀𐬀	- >xvz, āxvaz; охур/ча/
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >BY-tzn, pīdarān; падарон
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >d'nv, adān; нодон
𐬰𐬀𐬀𐬀𐬀	- >d'tst'nyh, adādistānih; бедоди, беадолати
𐬰𐬀	- >YΓ, kī; ки
𐬰𐬀𐬀	- >YΓ-m, kī-m; ки маро /ки ба ман/
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >dūyvk, advenag; оин, таъз, тарик,
𐬰𐬀𐬀𐬀𐬀	- >yv(v)'zyh, ayvārīh; ёри, кумак
𐬰𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀	- >yv'ēyh, ēvā'ēhā; суханҷо
𐬰𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀	- >yvk'nyh, ēvadānagīh; яғонағи
𐬰𐬀𐬀	- >yv, ayāp; ё
𐬰𐬀	- >yč, ēč; ҳеч,
𐬰𐬀𐬀	- >YŠ-ī, kas-ēv; касе
𐬰𐬀	- >YT, hast; ҳаст
𐬰𐬀𐬀	- >ytvnv, ēdōn; эдон
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >vbyvbutyh, avēnbū'dīh
𐬰𐬀	- >vč-š, avē-š; ба y
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >vzm'yšn, ōzmāyīšn; озмоиш
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >NSVT, mardōm; мардум
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >k'syh, āgāhīh; огоҳӣ
𐬰𐬀	- >L, mā; ма, на
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >z'stk, āzāstag; ороста
𐬰𐬀𐬀	- >zdv'n, Ardavān; Ардаван
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >kxndz, Alaksandaz; Искандар
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >ztxšyr, Ardaxšēr; Ардашер
𐬰𐬀𐬀𐬀	- >ztyšt'z, artēštār; сарбоз, ҷанговар

- 𐭠𐭣𐭥𐭥 - >MRVN-yt, *govēd*; гүяд
 𐭠𐭥 - 'MT, *kā*; ки
 𐭠𐭠𐭥 - 'MT-š, *kā-š*; ки у /ки аз тарафи у/
 𐭠𐭠𐭠𐭠 - 'svē'zyk, *asuvānīh*; савори
 𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠 - 'p'yšnyk, *avāyīšnīg*; шоистаи таҳсин
 𐭠𐭠𐭠 - 'p'yt, *avāyed*; мк бояд
 𐭠𐭠𐭠 - 'p'zyk, *avārīg*; дигар
 𐭠𐭠 - 'pyz, *avēr*; хеле
 𐭠𐭠𐭠𐭠 𐭠𐭠 - 'pd vs'st, *afd visāst*; ачрибсохт
 𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠 𐭠𐭠 - 'pd MḌMHVN-st, *afd sahist*; ачиб
 намуд /ба у/
 𐭠𐭠𐭠 - 'pzyrv, *āfzēn*; офарин
 𐭠𐭠𐭠𐭠 - 'pustnū, *āvustan*; обистан
 𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠 - 'tzyrvznv'g, *ādarfarnvāg*; озарфарнбоғ
 𐭠𐭠 - 'pznū, *āvāzan*; обзан /ташт/
 𐭠𐭠𐭠 - 'p-m'n, *u-mān*; моро /ва моро/
 𐭠𐭠𐭠𐭠 - 'p'sp'z
 𐭠𐭠 - 'p-š, *u-š*; ва уро /ва аз тарафи у/
 𐭠𐭠𐭠𐭠 - 'škmv, *aškamv*; шикам

н (h)

- 𐭠𐭠 - h'nū, *hān*; он
 𐭠𐭠𐭠 - h'mvgyk, *hāmōgēn, hāmōyēn*; ҳама
 𐭠𐭠 - hū', *gyān*; ҳан
 𐭠𐭠𐭠𐭠 - HVYTVN-st, *dānist*; донист
 𐭠𐭠𐭠 - hng'm, *hangām*; ҳангом
 𐭠𐭠𐭠 - HVH-yh, *hēh*
 𐭠𐭠𐭠 - hng'z, *hangāz*; шумар, ҳисоб кун/?/
 𐭠𐭠𐭠𐭠 - hndvhhvk, *handōhgdēn*
 𐭠𐭠𐭠 - hndzč, *handazā*; андарз
 𐭠𐭠 - hūnz, *hunak*; ҳунар
 𐭠𐭠𐭠𐭠 - HZYTVN-t, *dčd/d*; дид
 𐭠𐭠𐭠 - hzvmg, *hzōmīg*; руми
 𐭠𐭠 - hm'k, *hamāg*; ҳама
 𐭠𐭠𐭠 - hmv'z, *hamvār*; ҳамвора, пайваста
 𐭠𐭠𐭠 - hmgunk, *hamgōnag*; ҳамин тавр /гуна/
 𐭠 - hč, *az*; аз

U (x)

- 𐬬𐬀 - x^hnk, xānag; хона
 𐬬𐬀𐬀 - xv^hstk, xvāstak; хоста, бойгари
 𐬬𐬀 - xvmn, xvamn; хоб
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - xvmn-v^hz^hn, xvāsguzārān; таъбирдиханда-
 гони хоо
 𐬬𐬀𐬀 - xvzšn, xvazišn; хуриш
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - xvzšyt, xvazšēd; хуршед
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - xv^htyv^hz, xvadāyār; сохдвор
 𐬬𐬀𐬀 - xšm, xēsm; хашм

J (b)

- 𐬬𐬀 - BV^h, dar; дарбор
 𐬬𐬀 - BVN, andar; андар, дар
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬬𐬀 - BR^h, spuxtan, bē spōxtan; шикастан, рад
 кардан
 𐬬𐬀𐬀𐬀 𐬬𐬀 - BR^h t^hpyt, bē tābēd; битофт
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - BVHVN-st, xvāst; хост, даъват кард
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - bn(w)dk, bandak; банда, гулом
 𐬬𐬀𐬀 - BRH-I, pus-ēv; писаре
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 - bvrēy^hmtzuv, burzēn mehe; бурзенмехр
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - BNPSH, xvad; худ
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - bučšn, bōxīšn; чора
 𐬬𐬀 - but, būd; буд
 𐬬𐬀𐬀 - BNTH, duxt; духтар /фарзанд/
 𐬬𐬀 - beyno, bahēnd; баранд

J (g)

- 𐬬𐬀 - GBR^h, mard; мард
 𐬬𐬀𐬀 - gyh^hn, gēhān; чахрн
 𐬬𐬀𐬀 - gyv^hsk, gyāg; чр
 𐬬𐬀 - gvr-z, gōr-ēv; гуре
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - gum^hztk, gumārtak; -гумошта
 𐬬𐬀𐬀 - gert, gūft; гуфт
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - gšsp, gūšasp, gūšnāsp; мк.гуштосп
 𐬬𐬀𐬀 - gr^hmyk, grāmīg; гиромй

- 𐬬𐬀𐬀 - gert, gūft; гирифт
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - d^hnyk^hn, dānāgān; доноён
 𐬬𐬀𐬀 - d^hnyh, dānēh; дони
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬬𐬀𐬀𐬀 - d^hny y d^hny^hn, dāny-ī dānyān; Дорои

Дороён

- 𐬬𐬀𐬀𐬀 - d^hzšn, dārišn; дориш
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - d^hšt, dāšt; дошт
 𐬬𐬀𐬀 - d^ht, dād; дод; вақт, мавсим
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - d^htst^hnv, dādīstān; достон; воқра
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - dynu-d^hnyk^hn, dēn-dānāgān
 𐬬𐬀𐬀 - dyt, dīd; дид
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - dušxv^hz, dušxvār; душвор
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - dušxv^hz^hn, dušxvōdāy^hn; хукмронии бад
 𐬬𐬀𐬀 - dušmn, dušman; душман
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - duščš^hmyh, duščāsmēh; бадбинӣ
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - dušš^hz^hmyh, duššāzmēh; бешарми
 𐬬𐬀𐬀 - d^htk, dūdag; авлод, оила
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - d^hvšt, d^hvšt; дурушт
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - d^hvyk, dīb^hz^hn; дабири
 𐬬𐬀𐬀 - d^hst, dāst; даст
 𐬬𐬀𐬀 - d^htyk, didēgar; дигар

J (y)

- 𐬬𐬀𐬀 - y^hmk, yāmag; чрма
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - yHMTVN-yt, zasēd; /ме/расад
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - y^hTVN-yt, āyēd; ояд
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - yHBVN-d, dahēnd; диҳанд
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬬𐬀𐬀𐬀 - yHUTVN-t HVN-d, dād hēnd; доданд
 𐬬𐬀𐬀𐬀𐬀 - yHUTYVN-m, āvarēm; оварем
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - yHVVN-t, būd; буд
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - yMRVN-m, gōvēm; гуям
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - yBLVN-tv, burd; бурд
 𐬬𐬀𐬀 - yd^hn, dast; даст
 𐬬𐬀𐬀 - yvōtz, yvōstāz; чузтар /дигартар/
 𐬬𐬀 - yvm, zōz; руз
 𐬬𐬀𐬀𐬀 - yzd^hnv, yzrdān; яздон, худованд

𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - 𐭡𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥𐭥 - 𐭥𐭥, *ēstāo*; истод
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - 𐭡𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥 - 𐭥𐭥, *murd*; мурд
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - 𐭡𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥 - 𐭥𐭥, *nišast*; нишаст

1 (n, e, v)

𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - 1 - V, *ud/ud/ut*; -у, ва
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *n'mburt'z, nāmburdāz*; номбардор
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *n'myk, nāmīg*; номи, машхур
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *n'mk, nāmāg*; нома, мактуб
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *v'spvhk'n, vāspuhragān*; шохзодагон
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *nxšyž, naxš'z*; нахчир, сайд
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *vxšynd, vaxš'ēnd*; аланга мезананд
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *v'stgyv's'n, vāstgyv'sān*; дехқрон
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *kydVN-d, kunēnd*; /ме/кунанд
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *hdVN +* хетерограмма ба чри бандак,
grift; гирифт
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *ḏ, tāg*; то
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *nyh'nrvv'snyh, nihānzuviš'ch*; пинхрнкори
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *nyy'k'n, niyāgān*; аҷддон, бобоён
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *vynv-ʔt.xšyž, vīn-ardakš'ē*; асбоби муси-
 қӣ, чанг /?/
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *nyvk, nevag, nevok*; нек
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *nyvkyh, nevag(nēvk)ḏh*; неки
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *nyšt-yh, zančh*; занӣ
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *nzykyh, nazdēkčh*; наздики
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *nzyktr, nazdēktar*; наздиктар
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *vānd, gāzand*; газанд, зарар
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *ḏ, o*; пешоянд
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *nykz, nigēr, nager* мк нигар /?/
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *vzyk, vizeg, gureg*; гурез
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *ḏh-š'nv, avē-šān*; онхро, ба онхр
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *vzč, varč*; муъчиза; арзиш
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *vzčkrt'z'n, varakirdāgān*; барзгарон
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *vztk, vardag*; моҳир, устод
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *sgdH, namāz*; намоз, таъзим
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *npšH, xvēš*; худ, ҳештан
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - *npšt, nivīšt*; навишт/а/

- 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *uč'vrg'n, vač'vrgān*; бузургон
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *uč'vrgyt, vač'vrged*; гузорад, маъни-
 дод кунад
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *šmHV-t, ašnūd*; шунид
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *vt'zt, vidard*; гузошт, монд
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *vtk'mkyh, vadkāmāgih*; бадхоҳӣ
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *vtzt, vidard*; гузашт

5 (z)

- 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *zyy'n, ziyān*; зиён, зарар
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *zyrh'z, zīnhār*; зинхрр
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *zNH, ēn*; ия
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *zy-m; i-m*; ...ки маро /ки ба
 ман/
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *zns'n, zān's'n*; заниш
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *zk, (h)ān*; он
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *uLVN-t, zād*; зод /зоид/а
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *zm'n, zamān*; замон, вақт

9 (k)

- 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *k'mk, kāmāg*; ком, хоҳиш
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *k'mk'ztz, kāmāg'ztz*; комронтар
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *k'zn'mk, kāgnāmāg*; корнома
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kVD, vas*; бас, бисъёр
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kDV, dzōg*; дуруғ
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kYN'zn, gōspandān*; гусфандон
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kyšvz, kššvaz*; кишвар, мамлакат
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kL, hoz*; ҳар, ҳама
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *knyčk, kapīčak*; каниз/ак/
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *k'N-č, nun-ič* ҳоло, ҳрзир, акнун
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kunšn, kun's'n*; кунис, карда
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kvrz't'ns, kurdān*; курдон, тоифаи
 курд
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kzt, kard*; кард
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kztnv, kardān*; кардан
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *kt'm, kadām*; кадом
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - *ktkxvt'y, kadagxvabāy*; мк кадхудо

) (l, r)

𐭠	- L, man;	ман
𐭡	- L', nē;	не, на
𐭢	- z'y, eay;	ро
𐭣𐭤𐭥𐭦	- L' zLVN.yh, nē šavēh;	на равии
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧	- L' tvērv, nē tavān;	натавон
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨	- z'st, zāst;	рост
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩	- z'č, zāz;	роз
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪	- LYLY-I, šab-ē;	шабе
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫	- L'YM, pēs;	пеш
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬	- R'YŠH, sar;	сар
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭	- LNH, amāk;	мо
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮	- z'snyh, zōšn'ch;	равшани
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯	- LVTH, a bāg;	або, бо
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰	- LK, tō;	ту
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱	- LKVM, ašmāh;	шумо
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲	- z'syt, zas'ed;	/ме/расад
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳	- LTMH, ēdar;	ин чр, дар ин чр

) (m)

𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱	- MHTVN-t, zad;	зад
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲	- m'zyk, māz'g;	сухан, калима
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳	- MDM, abak;	бар
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴	- MH, čē;	ки
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵	- MN, az;	аз
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶	- MLY, saxvan;	сухан
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷	- MND'M, č'z;	чиз
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸	- muḡmēt'nō, muḡmardān;	муғон
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹	- MNV, kē;	ки
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺	- must'pzm'nd, mustābarmānd;	золим /?/
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻	- MQBLVN-t, pabēzift;	пазируфт
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼	- m'g, marg;	марг
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽	- m'č'p'n, maza bān;	марзбон, хрким
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾	- m'z'nkyh, mardānag'ch;	мардонаги
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿	- ms, mah, meh;	мех/тар/

𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿 - ms-GBR'z'n, meh mardān; бузург-мардон

𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿 - m't, mad; омад

) (s)

𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿	- s's'nv, sā'sān;	Сосон
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿	- s'ettē, saxttar;	сахттар
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- SGYTVN-t, z'aft;	мерафт /гашт/
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- s'rd'z, sardāz	сардор, солор
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- s'rd'zyh, sardā'ch, sāfā'ch;	сардори, солори
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- svk, sōg	суй
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- s'zyh, sar'ch;	саря
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- sph'n, spahān;	Исфохрн
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- sph'pt'n, spāh'adān;	сипохрудон, сарлашкарон
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- s'pyt, spēd;	сафед
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- s'ēkv'z, sarāg'vār;	сазовор
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- st'xe, stā'xe;	Истахр
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- st'yšnu, stayišn;	ситош
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- st'mbkyh, stām'bag'ch;	золими, зурри
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- stykz, sidigaz;	секм
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- styčk, stēxag;	ситеза
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- stuz'nv, stōhān;	сутурон, аспон

) (p, f)

𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- p'zs, pā'zs;	Порс, Форс
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- p'rk'nv, pā'bagān;	бобакон
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- p'txš'yh, pādixšāy'ch;	подшоҳи
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- pyl-t, p'z-ēv.	пиле, филе
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- pyz'mn, pēlāmōn;	гирдогирд, атроф
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- pytyk, p'cdig;	тавба; пушаймони /?/
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- p'z'č, f'zān;	фароз, фаро
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- p'zand, f'zazand;	фарзанд
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- PVN, pad;	ба, бад
𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿𐭿	- p'vz'sytv, p'vz'sid;	пурсид

- 𐭠𐭣𐭥 - pušt, pōšt; пушт
 𐭠𐭣 - pz, paz; пар
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - pzh'ng, frahāng фарханг
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - pzh'ngst'n, frahāng istān; фархангистон
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - pzh't, frahād; мохир шуд
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - pzh'tk, frahādag; мохир/шуда/
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 - przstyh, frz'stēh; фиристя
 𐭠𐭣𐭥 - prvt, parvard; парвард
 𐭠𐭣𐭥 - prmt'n, framān; фармон
 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥 - prmt'nbrvt'nyh, framān brvdān; фармонбардори
 𐭠𐭣𐭥 - prmt, framūd; фармуд
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - psxv, pāsux; посух, чавоб
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - ptmčv, padmōz; пуш/?!
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - ptmčvnu, padmōzn; пушиданя /?!
 𐭠𐭣𐭥 - pt-š, pad-š бад-ш, аз тарафи ʔ

Q(č)

- 𐭠𐭣𐭥𐭥 - č'rukuh, čāvukčh; чобуки
 𐭠𐭣𐭥 - čv, hēz; зар, ганч,
 𐭠𐭣𐭥 - čyvn, č'iyōn чун
 𐭠𐭣𐭥 - čyz, čēz; куб, нагз; часур
 𐭠𐭣𐭥 - čyzyh, čērčh; часорат
 𐭠𐭣𐭥 - čnd, čand; чанд
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - čvrp'g'n, čwēgān; чавгон
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - čt'ng, čat'ang; патранч,

U(š)

- 𐭠𐭣𐭥𐭥 - š'yst, šāyist; шоист/а/
 𐭠𐭣𐭥 - š't, šād; шод
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - šdRVN-t, frist; фирист/од/
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - šYKVN-t, hišt; гузашт, ичозат дод
 𐭠𐭣𐭥 - šNT-k, sālag; ...сола
 𐭠𐭣𐭥 - šM, nām; ном
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - šp'nu, šubān; чупон
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - štrvy'z, šahyār; шахриёр, хоким

P(t)

- 𐭠𐭣𐭥𐭥 - t'xt, tāxt; тохт
 𐭠𐭣𐭥 - tyr, tēr; тир
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - tuxmk, tāxmaq; тум, авлод
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - tuv'nyh, tavānch; тавоной
 𐭠𐭣𐭥 - tnu, tan; тан
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - tnuš'hz, tanbāhe; каду қомат

Шумораҳо

- 𐭠𐭣 - 3
 𐭠𐭣𐭥 - 15
 𐭠𐭣𐭥𐭥 - 240

ЗАБОНИ ДАРӢ

Дар эроншиносии ишруза истилоҳи "забони дарӣ" дар ду маврид истеъмол мешавад. Яке барои ифодаи забоне, ки давоми порсии миёна буда, шакли адабии он дар Бухоро, Марв, Ҳирот ва дигар шахрҳои Мовароуннахру Хуросон ташаккул ёфта, забони давлатии Сомониён буд, истеъмол мешавад. Ғайр аз ин, солҳои охир забони форсӣ-қобулии Афғонистонро ҳам бо ҳамин истилоҳи "забони дарӣ" ном мебаранд. Ин забонхоро аз якдигар фосилаи тақрибан ҳазорсола ҷудо мекунад, агарчи забони дарии Афғонистон мисли забонҳои ҳазраи тоҷикӣ ва форсӣ яке аз шохаҳои ҳамон забони дарии адабии классикӣ тоҷикӣ мебошад.

Забони дарӣ, ки ба он осори Рудақӣ ва ҳамасронаш, "Шоҳнома"-и Ғирдавсӣ ва осори бузургони дигарии адабии классикӣ тоҷикӣ форс навишта шудаанд, ҳанӯз дар давраи Сосониён дар Эронзамини шарқӣ чун забони умумихалқӣ шуда буд. Азбаски забони порсии миёна бо истилоҳи араб аҳамияташро тамома гум карда буд, дар муқобилаи мардумони ин минтақа бо арабҳои забони дарӣ яке аз олатҳои муҳимтарини ягонагии онҳо ба шумор мерафт. Забони арабӣ чун забони истилоҳгарон дар ифодаи давлат, дину оин, илму адаб расм шуда бошад ҳам, забони дарӣ чун забони умумихалқӣ мустақим буда, мавқоширо пурзуртар мекунад. Сомониён, ки забони дарӣ забони модаринашон буд, ба он такъия карда, шароити равнақу инкишофи ояро фароҳам месохтаанд.

Яке аз аввалин манзумаҳои ба забони дарӣ гуфташуда гуё ба қалами Абу Ҳафз Ҳакими Суғдӣ /650-720/ тааллуқ дорад, ки як байти он чунин аст:

Оҳи кӯҳӣ дар дашт ҷи гуна давадо?

У надорад ёр, бе ёр ҷи гуна бувадо?

Анъанай назми хатӣ дар забони дарӣ аз осори Абу-ал Янбағӣ ал-Аббос бини Тархон ал-Марварӣ /в.815/ сар мешавад, ки соли 809 дар васфи подшоҳи саффорӣ Яқуб бин Лайс қасидае гуфтааст. Аз замони эҷодиёти ин жанр то авҷи камолоти Рудақӣ ва Ғирдавсӣ таянхӯ як аср гузаштааст.

Сарчашмаи аввалини насри дарӣ тафсири Абу Али Чуб-бой /в.915/ ба шумор меравад, аммо дастнависи қадимтаринаш танҳо ба асри XIV мансуб аст.

Дар давраҳои минбаъда, чунон ки маълум аст, наср ва махсусан назми дарӣ ба куллаҳои баланди равнақаш расида-аст.

Равнаку инкишофи сохти овозӣ ва грамматикӣ забони дарӣ предмети курси "Таърихи забони ҳазираи адабии тоҷик"-ро ташкил медиҳад ва аз ин ҷост, ки мо бо ниятҳои додани вокализм ва консонантизми дарии асрҳои аввал қаноат мекунем.

Садноқҳои дарӣ:

$\alpha, \bar{\alpha}, i, \bar{i}, u, \bar{u}, e, \bar{e}, o, \bar{o}$

Ҳамсадоҳ:

$p, t, \check{c}, k, q, \text{ }^{\circ}$

δ, γ

$b, d, \check{j}, g$

$z, \check{z}$

m, n

v, z, l, y

$f, s, \check{s}, x, h$

Овозҳои q ва ° танҳо дар каллимаҳои иқтибосӣ дучор мешаванд.

Дар матн баъзан гурӯҳи ҳамсадоҳи xv воমেҳурӯд /*xvāstan, xvardan* ва ғайра/.

Πορταξο аз "Шлохнома"

ستایش خرد

- کنون ای خردمند وصف خرد 16 بدین جایگه گفتن اندر خورد
کنون تا چه داری بیار از خرد که گوش نیوشنده زو بر خورد
خرد بهتر از هر چه ایزد بناد ستایش خرد را به از راه داد
خرد رهنمای و خرد دلگشای خرد دست گیرد بهر دو سرای
ازو شادمانی و زویت نعمیت 20 وزویت فروزی و زویت کمیت
خرد تیره و مرد روشن روان نباشد همی شادمان یک زمان
چه گفت آن خردمند مرد خرد که دانا ز گفتار او بر خورد
کسی کو خرد را ندارد ز پیش دلش گردد از کرده خویش ریش
هشیوار دیوانه خواند و را همان خویش بیگانه دانند و را
ازوئی بهر دو سرای ارجمند 25 گسته خرد پای دارد بیند
خرد چشم جانست چون بنگری تو بی چشم شادان جهان فیری
نخت آفرینش خرد را شناسی نگره بان جانست و آن سه پاسی
سه پاس تو چشم است و گوش و زبان کزین سه رسد نیک و بد بی گمان
خرد را و جان را که یارد ستود و گر من ستانیم که یارد ستود

حکیم چوکس نیت گفتن چه سود 30 ازین پس بگو کافرینش چه بود
 توئی کرده کردگار جهان به بینی همی آشکار و نهان
 بگفتار دانندگان راه جوی بگیتی پیوی و به هر کس بگوی
 زهر دانشی چون سخن بشنوی از آموختن یک زمان نغوی
 چو دیدار یابی بشاخ سخن بدانی که دانشی نیاید بین

گفتار اندر فراهم آوردن کتاب

سخن هر چه گویم همه گفته اند بر باغ دانش همه رفته اند
 اگر بر درخت برومند جای 120 نیایم که از بر شدن نیت رای
 کسی کو شود زیر نخل بلند همان سایه زو باز دارد گزند
 توانم مگر پایه ساختن بر شاخ آن سرو سایه فلک
 گرین نامور نامه شهریار بگیتی بهانم یکی یادگار
 تو این را دروغ و فسانه بدان بزنگ فسون و بهانه بدان
 ازو هر چه اندر خورد با خرد 125 دگر بر ره رمز و معنی برد
 یکی نامه بود از گه باستان فراوان بدو اندرون داستان
 پرانگنده در دست هر موبدی لرو بهره نزد هر بخردی
 یکی پهلوان بود دهقان نژاد دلیر و بزرگ و خردمند و راد

پژوهنده روزگار نخت
 گذشته سخنها همه باز جت
 زهر کشوری موبدی سال خود 130
 بیاورد کاین نامه را یاد کرد
 بپرسیدشان از کیهان جهان
 وزان نامداران فرخ مهان
 که گیتی به آغاز چون داشتند
 که ایدون بما خوار بگذاشتند
 چه گونه سر آمد بنیک اختری
 برایشان همه روز کند آوری
 بگفتند پیشش یکایک مهان
 سخنهای شاهان و گشت جهان
 چو بشنید از ایشان سپید سخن 135
 یکی نامور نامه افکند بن
 چنین یادگاری شد اندر جهان
 برو آفرین از کیهان و مهان
 داستان دقیقی شاعر

چو از دفتر این داستانها بسی
 همی خواند خوننده بر هر کسی
 جهان دل نهاده بدین داستان
 همان بخردان نیز و هم راستان
 جوانی پیامد گشاده زبان
 سخن گفتن خوب و طبع روان
 بشر آرم این نامه را گفت من 140
 از و شادمان شد دل انجمن
 جوانیش را خوی به یار بود
 ابا به همیشه پیکار بود
 برو تاختن کرد ناگاه مرگ
 نهادش بسر بر یکی تیدو ترگ
 بدان خوی به جان شیرین بهاد
 نبد از جوانیش یک روز شاد

شو این نامه خسروان بازگویی 160 بدین جوی نزد مهان آبروی
چو آورد این نامه نزدیک من بر افروخت این جان تاریک من

[در داستان ابو منصور]

بدین نامه چون دست کردم دراز یکی مہتری بود گردن فرار
جوان بود و از گوهر پہلوان خردمند و بیدار و روشن روان
خداوند رای و خداوند شرم سخن گفتن خوب و آوای نرم
مرا گفت کز من چه باید همی 165 کہ جانت سخن بگریاید همی
بچیزی کہ باشد مرا دست روی بگویم نیازت نیارم بکس
همی داشتم چون یکی تازه سبب کہ از باد نامہ بمن بر نہیب
بکیوان رسیدم ز خاک نژند از آن نیک دل نامدار از چمنند
بچشمی همان خاک و ہم سیم و زر کریمی بدو یافته زیب و فر
سراسر جهان پیش او خوار بود 170 جوانمرد بود و وفادار بود
چنان نامور گم شد از انجمن چو در باغ سرو سہی از چمن
نہ زو زندہ بینم نہ مردہ نشان بدست نہنگان مردم کشان
دریغ آن کہر بند و آن گردگاہ درج آن کئی بزر و بالای شاه
گرفتار زو دل شدہ ناامید نوان لرز لرزان بگردار پید

یصایک ازو بخت برگشته شد بدست یکی بنده برگشته شد
 برفت لو و این نامه ناگفته ماند 145 چنان بخت بیدار او خفته ماند
 [الهی عفوکن گناه ورا بیفزای در حشر جاه ورا]

بنیاد نهادن کتاب

دل روشن من چو برگشت ازوی سوی تخت شاه جهان گرد روی
 که این نامه را دست پیش آورم ز دفتر بگفتار خویش آورم
 بپرسیدم از هر کسی بشمار بترسیدم از گردش روزگار
 مگر خود درنگم نباشد بسی 150 بیاید سپردن بدیگر کسی
 و دیگر که گنجیم وفادار نیست همین زنج را کسی خریدار نیست
 [برین گونه یکچند بگذاشتند سخن را نهفته همی داشتند]
 [سراسر زمانه پر از جنگ بود بچویندگان بر جهان تنگ بود]
 ز نیکو سخن به چه اندر جهان بنزد سخن سنج فرخ مهراں
 [اگر نامدی این سخن از خدای 155 نبی کی بدی نزد ما رهنمای]
 بشهرم یکی مهربان دوست بود تو گفتی که با من بیک دوست بود
 مرا گفت خوب آمد این رای تو به نیکی گراید همی پای تو
 گشاده زبان و جوانیت هست سخن گفتن پهلوانیت هست

یکی پند آن شاه یاد آوریم 175 ز کزنی روان سوی داد آوریم
 مرا گفت کاین نامه شهریار گرت گفته آید بشاهان سپار
 بدین نامه من دست بر دم فرار بنام شهنشاہ گردن فرار

از داستان سیاوش

کنون ای سخن گوی بیدار مغز 1 یکی داستانی بیارای نغز
 سخن چون برابر شود با خرد روان سراینده رامش برد
 کسی را که اندیشه ناخوش بود بدان ناخوشی رای او گش بود
 همی فویشن را چلیپا کند پیش خردمند رسوا کند
 ولیکن نبیند کس آهوی خویش 5 ترا روشن آید همه خوی خویش
 اگر داد باید که ماند بجای بیارای ازین پس بدانای
 چو دانا پسندد پسندیده گشت بجوی تو در آب چون دیده گشت
 ز گفتار دهقان کنون داستان تو بر خوان و برگوی بار استان
 کهن گشته این داستانها زمن همی نو شود بر سر انجمن
 یکی میوه داری بهانه زمن 10 که نازد همی بار او در چمن
 از آن پس که بنمود پنجاه و هشت بسر بر فراوان شگفتی گذشت
 همی از کمتر نگردد بسال همی روز جوید به تقویم و فال

ز گردان ایران و گردن کشان 3031 نیابد جز از گیو ازو کسی نشان
 چنین است فرمان گردان سپهر به و دارد لزداد گسترده مهر
 چو از خواب گودرز بیدار شد نیایش کنان پیش دادار شد
 بهالیه بر خاک ریشی سپید ز شاه جهاندار شد پر امید

چو کاوس بر تخت زرین نشست 3762 گرفت آن زمان دست خسرو بدست
 بیاورد و بنشانه بر جای خویش ز گنجور تاج کیان خواست پیش
 بیوسید و بنهاد بر سرش تاج بکرسی شد از نامور تخت عاج
 ز گنجش درجه نثار آورد 3765 بسی گوهر شاهوار آورد
 بسی آفرین بر سیاوش خواند که خسرو بچهره جز اورا نیامد
 ز پهلوی رفتند آزادگان سپهبد سران و گرانمایگان
 بشاهی برو آفرین خواندند همه زرد گوهر بر افشانند
 جهان را چنین است ساز و نهاد ز یک دست بستد بدیگر بهاد
 بدریم ازین رفتن اندر فریب 3770 زمانی فراز و زمانی نشیب
 اگر دل توان داشتن شادمان بشادی چرا نگذاری زمان
 بخوشی بناز و بخوبی به بخشش مکن روز را بر دل خویش بخش

چه گفتت آن موبد پیشرو که هرگز نگرده کهن گشته نو
 تو چندان که گوئی سخن گوی باش 15 خردمند باش و جوان جوی باش
 چو رفتی سر و کار با این دست اگر نیک باشدت جای اربدست
 درشتی ز کس نشنود نرم گوی بجز نیکوئی در زمانه مجوی
 بگفتار دهقان کنون باز گرد نگر تا چه گوید سراینده مرد

چنان دید گودرز یکشب بخواب 3021 که ابری بر آمد ز ایران پر آب
 بران ابر باران نخته سروش بگودرز گفتی که بگشای گوش
 چو خواهی که یابی ز تنگی رها وزین نامور ترک نتر ازدها
 بتوران یکی نامداری نوست کجا نام آن شاه کین خسروست
 ز پشت سیاوش یکی شهریار 3025 هنرمند و از گوهر نامدار
 ازین تخمه از گوهر کینباد ز ملادر سوی تور دارد نژاد
 چو آید بایران پی فرخش ز چرخ آنچه پرسد دهه پاسخش
 میان را ببندد بکین پدر کند کشور تور زیر و زبر
 بدریای قلزم بجوش آرد آب بخارد سر از کین افراسیاب
 همه ساله در جوش کین بود 3030 شب و روز در جنگ بر زمین بود

ج

جویندگان - дар ин ҷр: ҷангҷуён

چ

چلیپا کنده - ба дор овезад /мк салиб/

ح

حشر - охират

د

دادار - дар ин ҷр: подшоҳ,

درنگ - ғурбат, муҳлат

ر

رامش برد - ором гирад, осуда шавад

راه داد - роҳи адолат

رای - ғикр, мулоҳиза; чора

روان - ҷрн

روشن روان - хирадманд, оқил

س

سپهبد - сарлашкар; подшоҳ,

ش

شگفتی - аҷибӣ

شهریار - ҳоким, подшоҳ,

سیاوش - исми хос

ع

عفوکن - гуноҳ, бахш

ف

فراز - шаън, азамат

فراز - баланд; пеш

فوز مهان - бузургони нексират

(нк) فانه (افانه) - афсона

(нк) فون (افون) - ҷрду, афсун; нағранг

ق

قلزم - исми хос, номи даръё

د

هر دو سرای - ҳар ду ҷаҳон / олам /
 Ҳаттиовар - ҳушёр

س

Ҷашнод - /ме / таваҷҷуд / пунд / ан /
 Ҷаз - дароз

Мундариҷа	саҳ.
Муқаддима.	5
Порсии қадим /тафсири мухтасар/.	II
Матни порсии қадим.	I6
Феҳристи калимаҳо	26
Порсии миёна /тафсири мухтасар/.	33
Матни порсии миёна.	37
Феҳристи калимаҳо.	45
Забони даря /маълумоти кӯтоҳ/	56
Порчаҳо аз "Шоҳнома".	58
Феҳристи калимаҳо	66

Рекомендовано в качестве учебного пособия
коллегией Министерства народного образования
Таджикской ССР

Рахим Халилович Доднхудоев

КРАТКОЕ РУКОВОДСТВО
ПО ИСТОРИИ ТАДЖИКСКОГО ЯЗЫКА

Редактор - Касимова М.Н.

Подписано в печать 24/X-1978 г. КЛ 02620
Заказ 269. Тираж 1000. Печ. л. ф. 60x84/16-4,5
Уч.-изд. л. 4. Цена 45 коп.
Отпечатано в Таджикском госуниверситете
им. В.И. Ленина

Рахматуллоев

А1 - ( ) 4 — 116 —